

Várostartörténeti KI MIT TUD?

Erdekes hullámzást mutat heti postáink: most megint több a kérdés, mint a válasz; igaz viszont, hogy néhány válaszuk oly kimerítő és oly érdekes, hogy megérdemli a helyet, még ha ezen az áron néhány kérdésünk egyelőre válaszolatlan marad is.

„Napirend előtt” még egy levelet kell ismertetni: a múlt vasárnap megválaszolt 23. kérdésben szereplő Szojka Gusztáv unokája, özv. Sz. J.-né írt „Izgatottan vártam — írja — a febr. 20-i lapjukban olvasott kérdés alapján a tegnapi válaszokat. Van-e még valaki az országunkban, aki anyai nagyapáról, Szojka Gusztávról adatokkal tud jönni? Es van. Örömmel túlászadott volt. Még éjjel is alig aludtam miatta. Március 7-én a 85. évet töltöm be, tehát nem emlékezhetem nagyapám életadataira, csupán jó Anyám beszéde alap-

ján tudok a válasz helyes voltáról. Most azután tulajdonképpen azért írok (ami nagyon nehezemre esik), mert szeretném a válasz adójától megkérdezni, miként van ő nagyapám ily aprólékosan pontos életadatainak a birtokában?”

Erre a kérdésre itt közöljük a választ: részint a korabeli napilapokból, elsősorban a Szegedi Napzót nekrológjából, részint pedig Sárközy Imrénének a Magyar Mérnök és Építész Egylet Heti Értesítője 1896. évfolyamában közölt életrajzából merítette adatait a válaszadó. Egyébként a kérdést föltevő soproni dr. Várady Károly múltkorai leveléből tudjuk, hogy ő szintén egy szegedinek, Szoyka Lászlóné tanárnőnek közvetítésével jutott el kérdésével hozzánk. Reméljük, válaszainkat is elküldötte Sopronba.

Válaszok

A 25. kérdésre: Nagy Gusztáv a szegedi ügyvédi kamara nyilvántartásai szerint ennek területén ügyvédi gyakorlatot nem folytatt. Mohol a szabadkai kamarához tartozott. (Dr. Habermann Gusztáv, Roosevelt tér 6.)

A rovatvezető megjegyzése: Hálásak lennénk az úvidéki Magyar Szónak és a szabadkai 7. Napnak, ha Nagy Gusztávra vonatkozó érdeklődésüket tolmácsolnák a moholiaknak.

A 26. kérdésre: A Víz utáni újjáépítés során létesült Szent István tér sokáig gabonapiac, búzapiac volt. Már a század elején sokat panaszkodnak lakói elhanyagoltságára, s külön az itt tanyázó fuvarosokra, ún. koplalósokra. Már 1910-ben át akarták a búzapiacot telepíteni a Marx (akkor Mars) térre. Az újságok gúnyosan a város „diszhelyének”, „szégyenterének” nevezték, a görögök, a piszkos és a búz miatt; folyton sürgették rendezését. 1924-ben megírták az újságok, hogy folsöpörték a teret; azért volt ez nagy esemény, mert egy éve nem volt rá példa! Vásárkor — mint egy 1925-ből való híradás tanúsítja — itt állottak a mutatványosok sátrai. 1933-ban ismét javasolták a közgyűlésben a búzapiac és a fuvarosok áthelyezését, a tér parkosítását. Az itteni kereskedők azonban üzletfeleik elmaradásától tartva tiltakoztak a város vezetőinél, s ezen meg hiúsult az indítvány. 1935-ben egy újabb javaslat szintén elbukott: a fuvarosok küldöttsége arra hivatkozott, hogy fél évszázada ott vannak, szerzett joguk az ott maradás. Különben — s ez jellemző érv — a városnak is haszna van belőlük, mert

a trágya, amit ott hagynak, a városé! 1936-ban a városrendezési bizottság nem ajánlja a tér parkosítását, hanem kövezését javasolja, hogy továbbra is terménypiac céljait szolgálja. 1937-ben és 1938-ban újból a fuvarosok kitelepítését javasolták, s 1939-ben erre végre sor is kerül: májusban

a Mars tér egyik, 700 négyzetméteres darabját salakozták részükre, a Szent István teret pedig 30 cm-rel föltöltötték. A fuvarosok küldöttsége panaszkodott a polgármesternek, hogy az új helyen nem keresnek, senki nem keresi őket napok óta. A Szent István tér egyik felének kövezése 1939 júliusában fejeződött be, a másik fele 1940-re maradt.

A mai piac a folszabadulás után alakult ki. A Dél-magyarországi 1952. okt. 3-i számában olvassuk: „Értesítem a város lakosságát, hogy rendészeti okokból a Sztálin körüli östermelői piacot áthelyeztük a Szent István térre. VB-elnök.” A Dél-magyarországi 1954. apr. 7-i számában tudósít arról, hogy a Szent István téri piacon egyelőre 25 fémasztalt állítottak föl, később ezt 40-re egészítik ki. Ez tehát a Szent István téri piac története. (Péter László, Somogyi-könyvtár.)

A 26. kérdésre: Egyetlen Víz előtti napsugaras házat ismerek Alsóvárosban, a Pásztor és a Szabad sajtó utca sarkán. Valamikor fűszerüzlet volt. Gazdája, Singer Gyuláné 1970-ben halt meg. Tőle tudom, hogy a ház Víz előtti. 1955-ben a Dél-magyarországi közölt róla cikket, fényképet. (D. Nagy Jánosné, Bajcsy-Zsilinszky u. 28.)

Kérdések

31. kérdés: Milyen pusztítást vitt véghez az 1855. apr. 8-i árvíz, melyre emléktábla utal a Mérey és a Török utca sarkán? (Kelen Gábor, Tolbuhin sugárút 8.)

32. kérdés: Aba-Novák Vilmos, századunk jeles festője hatalmas freskót festett a Hősök Kapuja belső boltívére. Vállalkozása megelőzte a nagy mexikói freskófestők híres murális műveit. A stílusában és mondanivalójában (a háború megnyomorította tömegek fölönulatatásában) jelentős alkotást a folszabadulás után a nép jogos gyűlöletével (a freskón szerepelt Horthy figurája is) levakolták. Kinek van a freskóról vagy részleteiről fényképe, mely lehetővé tenné a műalkotás műtörténeti elemzését? (Tóth Sándor szobrászművész.)

33. kérdés: A Szakszervezeti Értesítő 1926. máj. 1-i száma közli a VIII. Szakszervezeti Kongresszuson a szegedi szervezett munkásság képviselőiben részt vett Kerekes Mihály folszólását. Ki tud bővebbet róla? (Nákics János, Maros u. 48.)

34. kérdés: A Szakszervezeti Értesítő 1929. szeptemberi száma közli: „A szegedi nyomdászok a nyom-

dász szervezet anyagi segítségével egy épületet vásároltak, hogy a szegedi nyomdai munkások otthonát megteremtse. Az otthon avatóünnepélyét 1929. aug. 18-án tartották.” Kérdésem: melyik épületet vásárolták meg, hol volt vagy hol van ez az épület? (Nákics János.)

A rovatvezető megjegyzése: Erre máris válaszoltunk, minthogy a Dél-magyarországi 1969. aug. 17-i számában Kulcsár Margit cikkét írt A szegedi nyomdászok háza címmel, s ebből kiderül, hogy a Jósika u. 21. számú házról van szó. Kár, hogy javaslata, melyben emléktáblával való megjelölését indítványozta, máig megvalósíthatatlan.

35. kérdés: 1919-ben a bihari 4. gyalogezred parancsnoka volt Király (a keresztnevet elefeletem). Részt vett Szolnok visszafoglalásában, majd a tiszai átkelésben. A szolnok-újszászi román előnyomulásnál az egész éjjeli ütközetben részt vett ő is, Bari I. zászlóaljparancsnok és Szalai II. zászlóaljparancsnok. Ball el is esett ott. Vannak-e szegediek, akik részt vettek ezekben az ütközetekben; ki tud Király ezredparancsnokról? (Nagy Mihály Antal, Szilléri sugárút 36.)

Cigánybűnözés?

Felszólalásban hallottam először ezt a szót, de azóta különféle jelentésekben több alkalommal is szemet szűrt: cigánybűnözés. Tudva, hogy mennyit finomkodunk a cigánygondjai körül, hogy sok esetben még a cigány szót sem merjük kiejteni — 300 esztendeje, hogy Mária Terézia megtiltotta a cigány szó használatát és helyette az újmagyar, újparaszt, újlakos elnevezést rendelte el, hogy a putrikat és a cigánytelepeket ma is előszeretettel nevezük „szociális köveltelményeknek nem megfelelő lakótelepeknek”, úgy érzem, ebben a szóban „cigánybűnözés” az évszázados előítélet fogalmazódik meg: „a cigány bűnöző”. Persze butaság dühösné lenni egy szóra, de tartalmára, mondanójára mégis érdemes felfigyelni.

Nézzük meg, hogyan is állunk a cigánybűnözéssel? Van-e tipikus cigány bűn? Nincs. Néhány bűncselekmény elkövetői között azonban valóban az átlagosnál nagyobb arányban találunk cigányokat. Ilyen a női marcolás vagy a férfiaknál a munka nélkül szerzett jövedelem, a kupeckedés, a betörés, a lopás. Az említett bűncselekmények száma általában még nőtt is az utóbbi időben, s talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy gyakran használják a cigánybűnözés megjelölést.

A társadalmi-gazdasági körülmények változása hatására a bűncselekmények jellegére és elkövetőire is. Sokat emlegetjük, hogy megszünt, vagy nagyon ritka például a bankrablás, a bestiális gyilkosság, általában a világraszóló nagy ügy. Vannak időszakok, amikor az intellektuális bűncselekmények porodnak el, vannak, amikor a lumpen elemek érzik azt, hogy most nagyobbak a lehetőségek, „most kell megpróbálni”. Társadalmi körülményeik, elesettségük, és bizonyos mérvű kitzási-

tottságuk miatt vannak közöttük cigányok is, de az országos statisztikák szerint arányuk a bírósági eljárás alá vontak között alig valamivel nagyobb számárnyuknál. (Jegyezzük meg, hogy a cigányság pontos számát nem ismerjük, csak becsléseink vannak rá.)

A cigánybűnözés mögött azonban feszítőbb társadalmi probléma húzódik meg az átlagosnál, ezért az ellene való fellépésben is árnyaltabban kell cselekedni. Itt van például a lopás, amit néhány cigány még ma sem tart bűnnek, hanem „minden cigány istentől eredendő jogainak” tekint. Fel lehet ezen habórodni, de ezzel még nem jutunk előbbre. Felülte a történelemlényeket, rátalálunk István király lopás ellen hozott drákói rendszabályaira — hol voltak még akkor cigányok! —, mert ez a bűncselekmény a nomád életmód természetes velejárója volt őseinknél is.

A cigányok jobbjára a „fehér emberek” velük szemecolás vagy a férfiaknál a ben tanúsított évszázados magatartása, az egykori üldözöttség és törvényen kívül helyzetetés következtében lettek olyanok, amilyenek. Évszázados előítéleteket, habi idöben, s talán ez is hozgyományokat egyik oldalon sem könnyű megváltoztatni, egy emberöltő minden erőfeszítésünk ellenére is kevés ehhez. Hány helyről utasítják el finoman ma is a munkára jelentkező cigányt, hányszor beszélnek vele nem emberi módon, tréfálkoznak, gúnyolódnak vele otrombán, s ennek következtében hánny jó szándék fordul visszajára, s az egyenes útról leparancsolva, hány cigány próbál törvényen kívüli eszközökkel élni! És még ha csökkennek is az ilyen esetek, ők maguk is öröklék az előítéletet, s egyre több alkalommal apai, nagypai sérelmek miatt látnak ellenséget egész környezetükben.

Tülpelve a cigánybűnözés tulajdonképpen másodrendű, viszonylag kevés cigányt érintő problémáján, ismét csak arra a következtetésre jutunk: nagyobb körültekintéssel és következetességgel kell fáradozni a cigányság gondjainak megoldásán. Nagyon nehéz ez a feladat, mint a baráti és nyugati országok példái is mutatják. Európában — Csehszlovákia után — hazánkban a legnagyobb a cigányság aránya. Tanulhatnánk a szomszédok tapasztalataiból is, talán közelebb is kereshetnénk a megoldásokat. Hasonló sorsú kisebbség gondjaiban, ahol eddig sikerült valami eredményt elérni, ott őket magukat nyerték meg a beilleszkedésre, velük együtt munkálkodtak, munkálkodnak, társadalmi felemelkedésükön.

Pünköszt Árpád

NAPI KISLEXIKON

a köz- művekről

Felbontott üttestek árka dísztelenkednek a városban: gázvezeték, vízvezeték, vagy szennyvízcsatornát építenek vagy javítanak. A közműhálózat építése, javítása szinte végeláthatatlan munka. A közművek olyan műszaki berendezések — szennyvízcsatornák, víz- és gázvezetékek — amelyek a városi lakosság elemi kényelmét szolgálják és egészségvédelmet biztosítják.

● Vízhalózat?

A város történetének adatai szerint Szegeden 1904-re készült el az ezer köbméteres Szent István téri víztorony, 16 kilométeres csőhálózat nyomták fel a vizet bele. A város egy részén, 53 kilométeres szakaszon, öntöttvas cső vízvezeték van, ami már 60 éve szolgál, a háború utántól pedig összesen közel 200 kilométeres hosszúságban eternit csőből készült a vízvezeték. Jelenleg több mint 250 kilométer hosszú a teljes hálózat és több mint 11 ezer 200 fogyszó van.

● Csatornák?

Az árvíz után készült a Belváros rendezésekor az első szennyvízcsatorna, de 1945-ben is még csak 66 kilométer hosszú volt. Az utolsó évtizedben főleg az újszegedi részen bővült és 1969-ben is mindössze 92 kilométer volt a hossza. Most épül az észak-déli irányú főcsatorna, amely a város összes szennyvizének gyűjtője lesz majd és a később felépülő tisztítóberendezésen keresztül a Holt-Tiszába vezeti majd a szennyvizet.

● Gázhalózat?

Szegeden már 1864-ben volt gázvezeték, akkor a Széchenyi tér világítását szolgálta. Főzéshez és vízmelegítéshez 1931-től használhatták a szegediek a gázt. Ipari földgáz szolgáltatás már 1965-ben is volt, a lakosság számára pedig 1967-től. A tervek szerint 1973-ra befejeződik az a program, amelynek eredményeként az egész városban földgázzal működhetnek majd a lakások gázkészülékei is. Jelenleg a főcsővezetékek hossza több mint 150 kilométer.

Vöröskőy János:

**A LÖVEGŐ
MACSKA
visszatér**

35.

— Már csak az éles lövedékek voltak hátra. — Azok, de még sok minden egyéb is. A lövészreklám nem akadt dolgunk. „Apám” a gyakorlat terve alapján szállította a három adatot: a lövegek tüzelőállásának hozzátvetőleges helyét, a feltelezett célpontot és ehhez viszonyítva a menedékház helyzetét. A lövészreklám a központ gondoskodott. Úgy tudom, odakint készítették el az ismert ferde metszésű eljárással. Ötletes találmány: ide célzunk és ott csapódik be. Egyébként súlyra és formára hasonlók a vaklőszerhez. Becsempészték, „papa” pedig elrejtette. Inkább az okozott gondot, hogyan juttassuk el a gyakorlat színhelyére. Az egyik megoldás az lett volna, hogy előre elhelyezzük egy fán, s az őrmester segítségével, alkalmas időben kicseréljük egy láda vaklőszerrel. Ez azonban nem látszott elég meg-

bízhatónak. Mint lehetőséget azonban meghagytuk, félrevezetésül. Ezért csináltam a nyomokat a bükkfán, mialatt a szerelmes kandúr a menedékházban járt. Be lehetett volna cseenni a ládát a raktárba is, de az őrmester elfecsegte: parancsnok módfelett alapos ember. Mindent ellenőriz, különösen a löszereket. Ez is felboríthatna volna számításunkat. Így jutottunk el az útvonalon végrehajtott löszercseréig. Ennek csupán az volt a hátránya, hogy még egy embert be kellett vonni: az élelmiszeres kocsi vezetőjét. Felcsillanottuk előtte a nyugati sportélet nagyszerű lehetőségeit. Cikket hoztunk róla... Így aztán teljesítette Király őrmester kérését.

— A kis kitérő végül nyaktöréshez vezetett... — Begyulladt. Pedig ő talán megúsza volna az ügyet.

— Folytassa!

— Hátra volt a két tanár cseréje, és az útiter meghamisítása. Itt is persze kiszámítottam mindent. Sárkány tanár nagyon kedvelt, szívesen megengedte, hogy a korai indulás miatt nála töltssem az utolsó éjjelt. Délután könnyűszerrel kicseréltem a gyógyszerrel, amitől aztán rosszul lett. Később, mialatt Csabó tanárral beszéltem, mankóimon végre indultam. Odakint kerékpárra szálltam, s villámgyorsan bekarikáztam az iskolába. A tanári szoba egyik ablakán előzőleg elrontottam a zárat, a fiókhoz pedig beszereztem a kulcsot. Rövidesen kezemből volt az útiter, s csak egyetlen számot kellett ki-

javítanom: érkezés tíz óra helyett nyolc harminckor.

— Hová lett ez a papír?

— Még a defekt helyén kiemeltém a tanár tászkájából. Tudtam: így ő keveredik gyanúba. Hiszen nem igazolhatta, hogy az írás szerint valóban fél kilenckor kellett volna a menedékházhoz érkeznie.

— A löszercsere?

— „Apám” hajította végre az országúton. Miután leadta a jelzést a sorompóőrnek, a ládát motorjával a szántóföldön átvágó dűlön az út-hoz vitte és elrejtőzött az árokban. Megérkezett az oszlop, végén — az őrmester jóvoltából — a löszeres kocsi. „Apa” pillanatok alatt kicserélt egy ládát. Láta, amint a két lemaradt kocsi is megérkezik, majd az oszlop tovább indul. Nyugodtan visszatérhetett az állomásra.

— Egyelőre ennyi is elég — jelentette ki Kertész ezredes. — Írja alá a jegyzőkönyvet!

A nő — kezében tartva a tollat — elnevette magát:

— Medgyes Katalin, I/B oszt. tan.?

— Nem! Az igazi nevét írja!

— Kérem!

— Lendületesen siklott a toll a papíron.

— Távozzatok?

— Nem. Egy „találkaja” még hátra van.

Kertész ezredes a házi távbeszélő készülékhez lépett és utasítást adott ki.

(Folytatjuk.)